

Scenario's

voor de Trendverkenning Demografie
Overijssel 2030

Trendbureau Overijssel, 2008

Overijssel 2030: vier scenario's

Het Trendbureau Overijssel presenteert hier vier mogelijke toekomstbeelden voor Overijssel in 2030. Een verkenning van demografische ontwikkelingen in Overijssel vormt de grondslag van deze scenario's. De scenario's zijn tot stand gekomen aan de hand van een grote hoeveelheid rapporten en studies, uit lezingen van experts, uit mediaberichten en uit eigen onderzoek van Trendbureau Overijssel.

- Scenario 1 - Doorgaande ontwikkeling:
Basisvisie voortbouwend op huidige gang van zaken en bestaande beelden van de toekomst.
- Scenario 2 - Vaart der Volkeren:
Overijssel gaat mee in de dynamiek van de Randstad met een doorgaande groei. Gezamenlijke groei en ontwikkeling.
- Scenario 3 - Eigen kracht: Twente-Duitsland
Regio ontwikkelt op eigen kracht en sterktes. Agglomeraties in Nederland en Duitsland zijn druk doende eigen problemen op te lossen.
- Scenario 4 - Sociale cohesie verdwijnt, toplaag kiest eigen koers:
Een geheel uit de hand lopende situatie: de bovenlaag kiest voor eigen oplossingen; overheid blokkeert en is niet in staat hier op in te spelen.

De scenario's voor Overijssel hangen samen met de scenario's die het Centraal Planbureau gebruikt: de CPB scenario's zijn niet precies gevolgd, maar wel meegenomen in de eigen verkenning. Bekijk hier [een filmpje van het Trendbureau Overijssel over de ontwikkelde scenario's](#).

Instrument

De toekomst kan zich geheel anders ontwikkelen dan voorzien. Er zijn veel voorbeelden van overheden en bedrijven die bleven vasthouden aan de ingeslagen weg, ongeacht de werkelijke ontwikkeling in de eigen omgeving. De overheid kan besluiten wegen niet aan te leggen, waardoor het verkeer vast komt te staan. Er worden wijken gebouwd voor groei die niet komt. Psychiatrische inrichtingen en bejaardentehuizen staan leeg doordat betere alternatieven zijn ontwikkeld. Bedrijven raakten hun handel kwijt, omdat producten op internet verkocht werden.

De reeks voorbeelden is eindeloos.

Het Trendbureau Overijssel ontwikkelde vier scenario's als instrument om de keuzes van vandaag beter te begrijpen. Op welke wijze werkt een plan door bij een scenario waarin Overijssel een explosieve economische groei doormaakt? Blijft een plan overeind in een omgeving waarin de sociale cohesie is verdwenen? Valt een plan om als de vergrijzing hele andere gevolgen blijkt te hebben dan tot nu toe gedacht?

De scenario's voor 2030 beschrijven mogelijke ontwikkelingen, soms bijzonder onwenselijke maar soms ook kansrijke. Ze helpen vaststellen hoe de overheid zijn doelstellingen maximaal kan blijven realiseren in verschillende situaties. Aan de hand van de scenario's kan de beleidsbepaler -ambtenaar of bestuurder- zich een voorstelling maken van de wijze waarop een plan zich houdt in een toekomstbeeld dat anders is dan we nu veronderstellen. Zo mogelijk nog belangrijker is dat we inzicht kunnen krijgen in de mogelijkheden om bij te sturen en wat voor soort sturing dan gewenst is.

Wat doet het scenario voor u?

Wie beleid ontwikkelt, houdt rekening met de onzekerheden in lange termijn trends.

Beleidsvoornemens moeten robuust zijn voor een variëteit aan uitkomsten van die ontwikkelingen. Om daarmee te kunnen oefenen ontwikkelde Trendbureau Overijssel vier scenario's. Ze werken als een soort windtunnel van de toekomst. Hoe windgevoelig werkt een optie als er in de toekomst toch een andere wind opsteekt?

Een hardere, zachtere of een wind uit een andere richting? Het resultaat stelt u in staat een kritische beoordeling te maken: hoe robuust is dit plan in het geval dat de toekomst zich toch anders ontwikkelt dan wij nu veronderstellen bij het opstellen van het plan?

Wat doet het scenario niet voor u?

- het scenario biedt een mogelijk toekomstbeeld, niet *de* toekomst
- de scenario's bevatten geen extreme toekomstbeelden of echte trendbreuken;
- ze bouwen voort op huidige trends en plausibele ontwikkelingslijnen
- het scenario komt niet in de plaats van visie- of beleidsontwikkeling
- de vier scenario's werken niet als keuzemenu: het gewenste scenario bestaat
- niet
- het scenario bevat geen waardeoordeel over de wenselijkheid of
- onwenselijkheid van het toekomstbeeld.

De windtunnel

Aan de hand van de scenario's kunnen concrete beleidsvoorstellen door de windtunnel van de toekomst worden gehaald. Trendbureau Overijssel ontwikkelde daarvoor de handleiding Windtunneling voor Dummies. Deze helpt de gebruiker gericht beleidsopties te verkennen en te toetsen, met behulp van de scenario's. Verdieping De scenario's zijn bedoeld voor gebruik bij de ontwikkeling en de toetsing van concrete beleidsvoorstellen. Ze ondersteunen bij onderzoek of voorstellen en plannen daadwerkelijk robuust zijn voor verschillende toekomst. Daarnaast helpen scenario's om ontwikkelingen sneller te signaleren. Nieuws en ontwikkelingen op het vakterrein worden in een nieuw kader geplaatst en sneller herkend, en je gaat het nieuws bekijken door een andere bril. Bovendien kunnen de scenario's worden gebruikt om een denkpatroon of gebruikt beeld van de toekomst zichtbaar te maken.

Voor lokale toepassing (bijvoorbeeld voor een grote stad of regio) of voor specifieke vakterreinen is het zinvol de scenario's verder in te kleuren. De scenario's bieden die mogelijkheid. Belangrijk is daarbij dat de gebruiker de lijn vasthoudt van de geschetste toekomstbeelden en zich daarin inleeft. Wenselijkheid of onwenselijkheid van de toekomst speelt geen rol, net zoals het waardeoordeel ontbreekt in het scenario. Het gaat om plausibele toekomstbeelden die onder gegeven omstandigheden kunnen ontstaan als uitkomst van bepaalde ontwikkelingen en gedrag van actoren.

Extreme scenario's ogen vaak onrealistisch, maar behoeven dit in het geheel niet te zijn. Extreme scenario's bieden juist door de uitvergroting van ontwikkelingen of het doorvoeren van trendbreuken meer inzicht in de werking van variabelen; ook als de werkelijkheid minder extreem is dan geschetst. Zo waren de eerste Shell-scenario's gebaseerd op extreme ontwikkelingen van de olieprijs en juist daarom zo nuttig toen de prijzen inderdaad extreem veranderden. Een ander voorbeeld waren de Schone-Lei-scenario's voor de landbouw die uitgingen van het verdwijnen van grondgebonden landbouw in ons land. Juist een extreme stellingname bleek zeer behulpzaam bij de herkenning van de onderliggende waarden van de landbouw nu, en bij de ontdekking van vele kansrijke nieuwe ontwikkelingen voor deze sector.

Tijdens de Trendverkenning Demografie keken de partners vaak naar een uitvergroting van ontwikkelingen in onze omgeving. Een uitstekende manier om de bestaande beelden verder vorm te geven. Deze extra beelden zijn aan de scenario's toegevoegd als verdieping. Ze kunnen worden gebruikt in de windtunnel, om concrete voorstellen en projecten te toetsen en te testen onder extreme omstandigheden, zoals zware storm, orkaan of windstilte. De verdieping is bij ieder scenario aangegeven met een link.

Partners

De volgende partijen hebben bijgedragen aan het tot stand komen van de scenario's:

- Provincie Overijssel
- Gemeente Almelo
- Gemeente Deventer
- Gemeente Hengelo
- Regio Twente
- Gemeente Enschede

Scenario 1: Overijssel bij doorgaande ontwikkeling

Overijssel is stabiel en voorspelbaar. De bestaande en voorziene ontwikkelingen zetten door; verhoudingen tussen de actoren blijven grotendeels in stand. Voor sommigen wellicht een beetje saai, maar wel betrouwbaar en voorspelbaar. Niets mis mee, tenzij de dynamiek in de omgeving hoog is. Dan leidt voorspelbaarheid tot vastlopen,

wachlijsten, en het verdwijnen van de meer dynamische burger.

Zoals traditioneel op vrijdagmorgen is het ook op deze 24e mei 2030 markt op De Brink in Deventer. Het is niet echt warm voor de tijd van het jaar, maar het publiek zoekt al graag de schaduw op van de marktkramen. De klandizie van de marktloop is behoorlijk gemengd: opvallend veel ouderen, maar ook jonge stellen en singles van alle leeftijden die zich gemakkelijk overdag vrij kunnen maken om hun boodschappen te doen. Het marktplein oogt rustig en verzorgd, er lijkt weinig veranderd ten opzichte van twintig jaar geleden.

Dat wil niet zeggen dat de ontwikkeling heeft stilgestaan. Zoals de andere steden in Overijssel heeft Deventer de lijn gevolgd die aan het begin van de eeuw werd ingezet: achterstandswijken zijn stuk voor stuk opgeknapt, de verbindingen in de stad en tussen de Overijsselse steden zijn verder verbeterd en in het algemeen maken de steden een rustige en verzorgde indruk. Overheden spelen onverminderd een belangrijke rol bij de instandhouding en veiligheid van de openbare ruimte en de planning van de ontwikkeling van wijken en steden.

Veel traditionele bebouwing uit de vorige eeuw heeft plaatsgemaakt voor multifunctionele faciliteiten waarin kleinere huishoudens onderdak vinden. Met ontspanning, winkels en dienstverlening binnen handbereik en meer gericht op gezamenlijke activiteiten en zorg. Kinderopvang, ouderenbegeleiding, sport, het is er allemaal.

Het aantal kleine huishoudens is namelijk flink gegroeid. De groei werd veroorzaakt door de trend van ritsende relaties: jong en oud is eraan gewend van partners te wisselen, met flexibele gezinssamenstellingen als gevolg. Dus ook meer wisselingen in de vraag naar woonruimte door dezelfde personen over dezelfde tijd. De faciliteiten worden gemengd bewoond, met huishoudens van alle denkbare leeftijden en samenstellingen. Er zijn nieuwe vormen zoals kinderen die samen centraal in een huis wonen doen hun intrede. Ouders komen hier bij toerbeurt langs voor de verzorging en opvoeding. Welgestelde ouderen regelen eigen woonruimte met gemeenschappelijke faciliteiten en mogelijkheid voor opvang en verzorging.

De steden in Overijssel zijn dichter naar elkaar toegegroeid, niet alleen wat betreft de verkeersverbindingen, deze zijn verbeterd waar nodig. Ook wat betreft scholing kwamen de steden tot een nauwere samenwerking. Deze leidde tot een betere onderlinge verdeling van het opleidingsaanbod en van de inzet en behoud van het arbeidspotentieel.

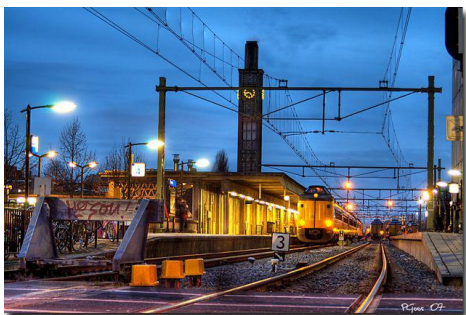
De regio blijft de ontwikkelingen in de Randstad van een afstand volgen. De Hanzelijn heeft er weliswaar voor gezorgd dat het Overijsselse midden- en kleinbedrijf gemakkelijker aan klanten in het Westen kwam, maar de belangstelling vanuit het Westen voor Overijssel bleef goeddeels uit. Er komen wat meer mensen, maar van suburbanisatie of echte koppeling van ontwikkelingen is geen sprake. Dit wordt mede veroorzaakt door het provinciebeleid, dat gericht is op het behoud van het landschappelijke karakter. En zo biedt Overijssel effectief tegenspel aan de toenemende vraag uit de Randstad naar landelijk wonen, die ten koste dreigt te gaan van de ruimtelijke kwaliteit van Overijssel.

Efficiëntie en samenwerking zijn ook de motor geweest voor de ontwikkeling van de landelijke omgeving. Agrarische bedrijvigheid is nu geconcentreerd in agro-economische centra, waarin de ondernemers erin slaagden met een steeds hoger rendement te halen met steeds minder beslag op natuurlijke grondstoffen. Hier en daar zijn ondernemers die tweede generatie biomassa produceren en dit verwerken voor lokale energieopwekking.

Verstandig beheer van het landschap versterkte in de loop der jaren het tuin- en parkkarakter van Overijssel. Ideaal voor dagrecreatie vanuit de Overijsselse steden en zeer in trek bij vakantiegangers uit overige delen van Nederland.

De samenstelling van de beroepsbevolking is veranderd ten opzichte van 2010. Pensioen en prepensioen maakten plaats voor flexibele levensloopregelingen. Met zo'n 10 tot 15 procent vormt de groep ouderen van 55 tot en met 70 jaar dan ook een belangrijk bestanddeel van de werkende bevolking.

De beroepsbevolking vindt vooral werk in de kleine bedrijvigheid, waarbij dienstverlening, zorg en high tech de boventoon voeren. Veel werk wordt vanuit huis gedaan, voor opdrachtgevers in Nederland of elders in Europa. Er wordt gewerkt in flexibele teams en wisselende samenstelling. ZZZ is voor veel mensen standaard. Teams worden geformeerd op basis van benodigde expertise en ervaring. Het is voor veel werknemers normaal om overeenkomsten met meerdere werkgevers tegelijkertijd te hebben.

Grote bedrijven zijn er ook in Overijssel. Zij staan aan de randen van de steden, en herinneren aan de tijd dat de Overijsselse steden elkaar de loef af probeerden te steken door een multinational binnen de gemeentegrenzen te halen. De bedrijventerreinen worden relatief veel gebruikt door bedrijven die niet op een andere locatie kunnen werken. Bijvoorbeeld vanwege het gebruik van gevaarlijke stoffen, overlast of grootschalige productie. De trend uit het begin van deze eeuw dat kleinere bedrijven uit het centrum wegtrokken naar de rand van de steden is gekeerd. We zien veel van deze bedrijven juist weer in kleinere meer servicegerichte vorm terugkeren naar de binnenstad.

Naast scholing voor jongeren is de opleiding in het Overijssel van 2030 gericht op bijscholing en up to date houden van kennis voor de wat oudere beroepsbevolking. De provincie werkt nauw samen met de grote steden en vooral MKB-bedrijven. Naast HBO speelt vooral het MBO hier een sleutelrol. Nieuwe vormen als post MBO-onderwijs en certificaten met een beperkte houdbaarheid zijn volledig ingeburgerd. De Universiteit van Twente is nog altijd een uitstekende universiteit, maar geen echte topper op welk gebied dan ook.

Zorgstelsels bouwen voort op de ingeslagen weg aan het begin van deze eeuw. Ze kennen nog steeds een grote overheidsbemoedening; marktwerking is doorgezet maar toezichthouders hebben een stevige vinger in de pap. Zorgverleners gebruiken hun positie niet alleen om de zorgverleners onder druk te zetten. Eet- en leefgedrag van burgers wordt ook meegenomen in de premie en vergoedingsfeer.

De provincie Overijssel onderhoudt een goede verhouding met de beleidsbepalers in Den Haag en

Brussel. Bestaande verhoudingen zijn echter niet wezenlijk veranderd. Het Randstad-denken van Den Haag is niet afgenomen. Sterker nog: door de toegenomen problemen en congestie in de Randstad dreigt dit fenomeen alleen maar toe te nemen. De provincie Overijssel werkt in de lobby nauw samen met collega niet-Randstadprovincies. Discussie over politiek dicht bij de burger brengen en over afschaffing bestuurslagen heeft nog niet geleid tot acties. Wel is de vorm veranderd: het proces zoals

vergaderen, participatie of uitoefening van het stemrecht verloopt nu uitsluitend via multimediale toepassingen. Wat betreft infrastructuur of economische ontwikkeling levert dat overigens per saldo niets op.

Verdieping bij scenario 1: Overijssel bij doorgaande ontwikkeling

Het scenario *Overijssel bij doorgaande ontwikkeling* is op zichzelf niet zo extreem. De volgende beelden kunnen worden toegevoegd om het scenario sterk op te rekken:

De voorspelbare ontwikkeling, maakt het bestuur minder alert. Het bestuur bestaat uit kabelmanagement, waarin alles rustig z'n verloop krijgt. Financieel gezien heeft Overijssel veel weg van het ABP. Bij doorgaande ontwikkeling ligt de focus op stabiliteit en voorspelbaarheid. Niets mis mee, tenzij de dynamiek in de omgeving hoog is. Zo hadden bij een grote bubble in de beurs eind jaren 90 de pensioenen eerst veel te veel geld, toen weer te weinig en zij versterkten daarmee ook de conjunctuur. Kabelmanagement leidt in zo'n geval tot vastlopen, wachtlijsten, en de vlucht van de meer dynamische burgers. Het rustige en betrouwbare scenario pakt dan ineens anders uit.

Toenemende conflicten en populisme in de Randstad en Vlaanderen. Hierin zijn wellicht PVV en Vlaams blok aan de macht. Burgers vluchten naar de rust van het noorden en oosten waar meer traditionele burgerlijke bestuurders de zaak netjes proberen te houden. Daardoor worden de prijzen voor onroerend goed opgedreven. Dit leidt tot een restrictief toelatingsbeleid bij corporaties en lange wachtlijsten, vooral voor ouderen die een nieuwe aangepaste woning zoeken. Wie het zich kan veroorloven trekt daarom naar Duitsland waar langs de grens veel gebouwd wordt en nieuwe voorzieningen ontstaan.

Noord Nederland zet zwaar in op de tweede generatie biobrandstof. Men streeft naar marktleiderschap, naar het voorbeeld van Denemarken met windmolens. Energie is duur en een bron van klachten. Nadruk op rekeningrijden en brandstofzuinige auto's.

Het overleg met de Randstad en politiek Den Haag loopt vast. Niet omdat de Randstad niet meer wil, maar de focus van politiek Den Haag is gewoon teveel gericht op de oplossing van de problemen in de Randstad. Veel, zeer veel praten met zeer kleine resultaten. Bestuurders van de niet- Randstadprovincies besluiten tot bestuurlijke ongehoorzaamheid en gaan hun eigen gang in het belang van hun provincie. Dit betekent ook dat men geld- en belastingstromen gaat afbuigen en deze niet meer automatisch via Den Haag laat lopen. Nieuwe coalities, ook over de grens, worden gesmeed. De provinciale en lokale overheden blijven een grote invloed op de samenleving houden.

Het gevolg van de UT als goede, maar niet excellente universiteit is dat deze wordt overgenomen door de private sector. Denk aan enkele bekende ondernemers die veel geld met hun bedrijf verdiend hebben. Doel van de overname is zelf meer initiatief kunnen nemen met innovatie en opleiding van eigen mensen.

Kenmerken van scenario Overijssel bij doorgaande ontwikkeling

- Bestaande structuren en beelden blijven intact
- Overheid blijft greep houden op samenleving
- Bekende reeds ingang gezette trends werken door
- Scholing voor ouderen wordt belangrijk
- Overijssel blijft de meest gemiddelde provincie in Nederland
- Consolidatie
- Veranderingen niet gedreven door groei maar door andere samenstelling en gedrag bevolking.
- Beetje saai en voorspelbaar, maar wel betrouwbaar

Sfeerbeeld

In scenario 1 wordt verteld hoe landschapbeheer het tuin- en parkkarakter van Overijssel versterkt heeft, wat weer leidt tot toenemende recreatie. Een passend sfeerbeeld vinden we in Bronkhorst.

Scenario 2: Overijssel in de vaart de volkeren

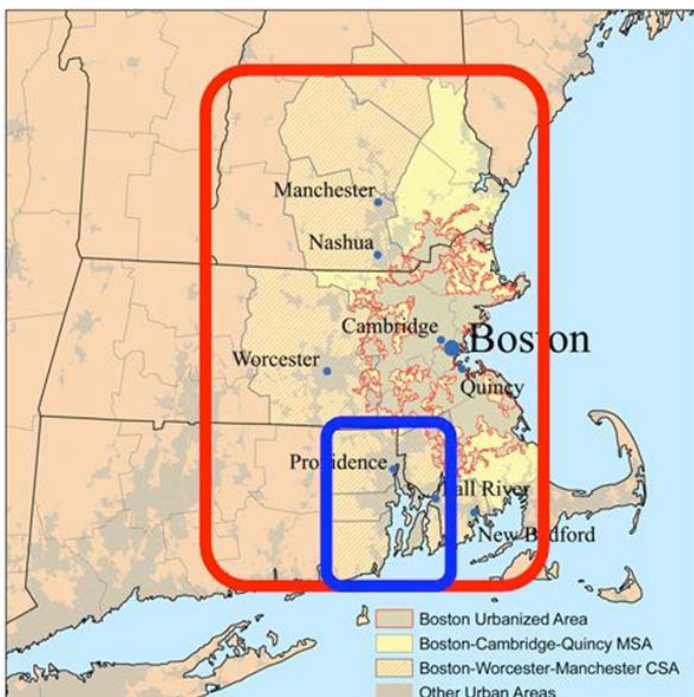
Dynamisch en bloeiend, zo typeren we deze prettige buitenwijk van de uitgedijde Randstad. Mensen komen hier graag wonen, werken en recreëren, maar een band met Overijssel hebben ze niet.

Er zitten niet veel reizigers meer in het laatste stukje naar eindstation Markt in Enschede. Voornamelijk wat jonge mensen, waarschijnlijk werkzaam in de horeca van de traditionele binnenstad. De bulk van de reizigers is bij Enschede Centraal overgestapt op de spoorlijn naar Osnabrück. Op de netwerkkaart van de Randstadmetro in 2030 staat de naam Overijssel niet vermeld. De Noordelijke tak van het netwerk loopt van Amsterdam via Kampen naar Zwolle en de zuidelijke route eindigt op Enschede markt, met prominente haltes in Apeldoorn, Deventer, Almelo, Hengelo, Twente Airport en Enschede Centraal. Het gebied dat vroeger Overijssel heette is nu een veelbelovende buitenwijk van de Randstad, geheel opgenomen in de West-Europese economie van 2030. Het gaat economisch goed, en dat zie je terug in de steden. De bevolking is toegenomen en bestaat voor een groot deel uit hoog opgeleide blanke of gekleurde Nederlanders uit het Westen. Overwegend werkt men in de Randstad zelf. Het wonen gebeurt in de suburbs waarvan Overijssel er nu één is.

Kwaliteit van wonen, woonomgeving en zorg staan hier voorop, vooral nu geld een ondergeschikte rol speelt in de overwegingen. De nieuwkomers die hier in groten getale zijn neergestreken kiezen voor deze omgeving om de drukte van de Randstad te vermijden. Ze zijn bovendien op zoek naar optimale ontwikkelingsmogelijkheden voor de kinderen, op het gebied van onderwijs, sport, zorg en cultuur

De Randstadontwikkeling in Nederland is vergelijkbaar geworden met stedelijke agglomeraties elders in Europa en de rest van de wereld. Als voorbeeld zien laten we hier de suburbs van Bosten zien die een vergelijkbare schaal met de uitgebreide Randstad hebben.

Verbindingen in het verstedelijkte Boston urbanized area worden vooral geregeld door de Boston transport authority. Buiten dit gebied gaan de verbindingen via de grote US interstate netwerken zoals Greyhound en Amtrak met een beperkte maar goede dienstverlening op midden afstanden. Zie onderstaande kaart:

Het rode gebied is ongeveer ter grootte van Nederland, Overijssel is met zo'n 34.000 km² ongeveer zo groot als het blauwe gebied. Het Boston urbanized gebied is in omvang vergelijkbaar met de Randstad, maar veel verder bebouwd. Providence, Worcester en Manchester/Nashua zijnde groeiende randgemeenten.

De bewoners van de suburbs zijn graag voor zichzelf verantwoordelijk, niet alleen wat betreft werk, maar ook waar het gaat om de eigen opleiding of de maatregelen die ze nemen om zo nodig zorg in te kopen. Het gevolg is een levendige service-industrie. Van hand- en vakwerk tot opvang van kinderen, scholing en life-style gerelateerde dienstverlening. De nieuwste mode is dat men andere levensstijlen beleeft. Een periode het leven leiden van een ander in de suburb is een geliefd tijdverdrijf.

In politieke zin interesseert de nieuwe inwoner zich weinig voor lokale of regionale overheid en hij voelt al helemaal geen band met de provincie. Voor een belangrijk deel van de beroepsbevolking betekent de Overijsselse stad een tijdelijke woonplaats, een pied-à-terre voor het werk dat hier is of een rustige, betaalbare en kwalitatief hoogstaande uitwijk voor de het centrum van de Randstad, waar men werkt.

Zowel bij de oorspronkelijke bevolking als nieuwe bewoners zien we een flexibele samenstelling: de traditionele gezinnen hebben plaats gemaakt voor ritsende relaties: eenoudergezinnen of alleenstaanden voelen zich goed thuis in een al dan niet tijdelijke woonsetting. Relatiepatronen wijzigen. Langdurig bestendige relaties hebben plaatsgemaakt voor kortere relaties afgewisseld met perioden dat men alleen woont. Niveau van opleiding en scholing begint steeds meer de relatiemarkt te bepalen. In de steeds meer feminiserende samenleving zien we dat hoogopgeleide vrouwen bij voorkeur relaties aanknopen met hoogopgeleide mannen/partners.

Deze nieuwkomers, zeker de hoogopgeleiden in deze groep, zijn zelf zeer actief om de gewenste faciliteiten te verkrijgen. Men is bereid voor service en dienstverlening te betalen. Dienstverlening, inclusief scholing en zorg, zijn vooral marktgedreven. De overheid geeft ruimte voor dit proces maar speelt een ondergeschikte rol, daar waar de markt zelf de problemen oplost. De overheid is daarbij niet actief. Die richt zich op randvoorwaarden en minimaal beleid, en laat de rest over aan de markt. Dit is het overheersende beeld voor de overheid in Nederland en in Overijssel. De markt overheerst, daarnaast hebben andere partijen als de zorgverzekeraars en woningcorporaties veel semi-collectieve taken overgenomen. De regionale en lokale overheden handelen in het belang van de grotere agglomeratie waar men nu deel van uitmaakt. Het specifieke van Overijssel wordt naar de achtergrond gedrongen. Het straatbeeld, de activiteiten maar ook de accenten op straat zijn nauwelijks anders dan de rest van de Randstad.

Het platteland past in de levensstijl: aan de ene kant is het het decor van agrarisch-industriële activiteiten, zoals grootschalige biomassa-productie, en aan de andere zijde zien we dorpen in het historische landschap, die zijn uitgegroeid tot een resort waarin de bewoners alle faciliteiten vinden die hun leven aangenaam maken.

De Universiteit van Twente is inmiddels opgegaan in een samenwerking met de drie leidende Randstad Universiteiten; een netwerk van de bestaande oude universiteiten die de handen ineen geslagen hebben om de concurrentie met de andere Europese metropolen aan te kunnen.

De hoge werkdruk en de grote behoefte aan personeel zorgen ervoor dat leerlingen al verzekerd zijn van een baan voordat ze de schoolbanken hebben verlaten. Diezelfde werkdruk zorgt ervoor dat bijscholing –hoewel steeds belangrijk- onder druk staat. In samenwerking met kennisinstellingen hebben training on the job en afstandsonderwijs zich ontwikkeld als voornaamste antwoord op de vraag naar bijscholing.

Ter illustratie:

- Het artikel [Nederland moet voor de wereld 'voorportaal' van Europa worden](#) uit het Financieel Dagblad van 25 april 2008
- Het artikel [Proef met nachttrein Enschede-Schiphol](#) uit de Twentse crt. Tubantia van 24 april 2008
- Het artikel [Experiment met hoge snelheid op Hanzelijn](#) uit De Stentor van 29 mei 2008
- Het artikel [Twente moet internationaal 'smoel' krijgen](#) uit de Twentse crt. Tubantia van 16 mei 2008
- Het artikel [Banen zonder vliegtuigen](#) uit het Nederlands Dagblad van 26 april 2008
- Het artikel [Transferium aan A1 als poort naar Randstad](#) uit De Stentor van 21 juni 2008
- Het artikel [Tempo in proces N340 hard nodig](#) uit De Stentor van 26 juni 2008

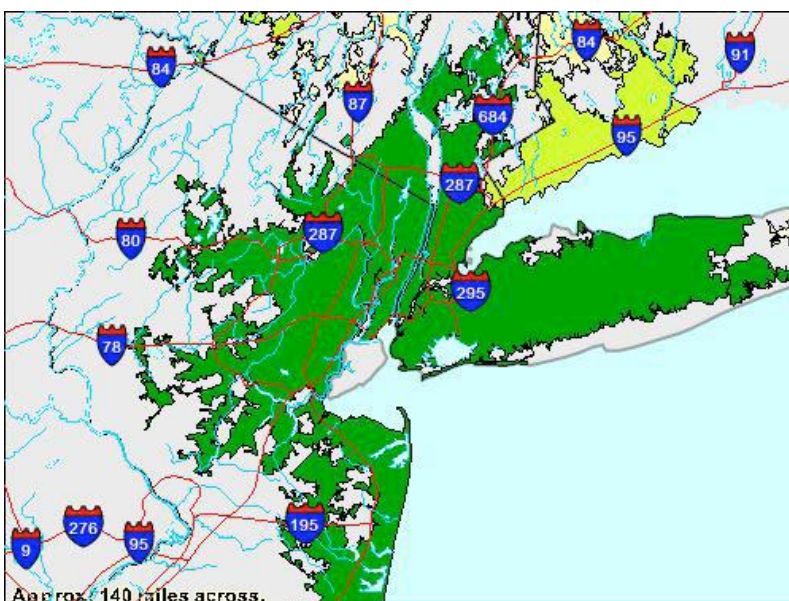
Verdieping bij scenario 2: Overijssel in de vaart der volkeren

Het scenario *Overijssel in de vaart der volkeren* kan worden opgerekt met de volgende extreme beelden:

1. Financieel is Overijssel iets groter dan het oude ABN-AMRO. ABN deed mee in de vaart der volken en wilde een plekje onder de topbanken van de wereld. La Salle en Anton Veneta waren belangrijke stappen. Een samengaan met ING kwam ter sprake, deze zou de doelstelling op Nederlandse schaal hebben gerealiseerd. Hoe kun je in zo'n situatie toch voelen aankomen dat een activistisch The Children Investmentfund (TCI) de bank zal opsplitsen tussen Schotten, Belgen en Spanjaarden! Zo'n hertog van Alva-scenario had de discussie met ING en Barclays ongetwijfeld in een ander daglicht gesteld. Waar zit TCI in dit scenario? Is een soortgelijke ontwikkeling voor de Randstad en daarmee een opsplitsing van de regio denkbaar, waarbij Overijssel meer onder de invloedssfeer van bijvoorbeeld het Ruhrgebied of Wallonië komt? Wat betekent dit dan?

2. De rol van de overheid wordt geminimaliseerd, conform de Chicago School uit de USA. Zij doet alleen wat nodig is; wat privaat ka, wordt ook overgelaten aan de markt en samenleving. De grenzen van privatisering en inzet van de markt worden opgezocht. Collectieve voorzieningen worden geprivatiseerd. Bijvoorbeeld de zorgverzekeraars spelen daar op in. Men bemoeit zich met alle facetten van het leven (denk daarbij aan het eetpatroon, of aan welke financiële risico's men aankan).

Zie bijgaand [filmpje](#).

ongeveer de helft bedekt is met dicht stedelijk gebied. Binnen dat gebied zijn goede bus- en treinverbindingen. Daarbuiten ben je aangewezen op privévervoer. Wordt Overijssel het Nederlandse Long Island of Noord New Jersey. Want, voor Overijssel als onderdeel van een grote Randstad zijn verschillende ontwikkelingsrichtingen mogelijk. Welke kant gaat het op: naar het welvarende Long Island of naar het meer grijze en weinig onderscheidende New Jersey? Wat is er voor nodig of wat moet er gebeuren in de loop van de tijd om het onderscheid te maken?

4. De rust in de economische en wereldontwikkeling neemt af door klimatologische ontwikkelingen in de wereld. Internationale stabiliteit staat onder druk. Na de continue crises in Afrika wordt nu ook zuidelijk Azië steeds kwetsbaarder. Overstromingen en grote droogten in zuidelijk Azië leiden tot regionale conflicten tussen India en Pakistan, maar ook tussen regio's binnen deze landen zelf. Grote vluchtelingenstromen als degenen die het zich kunnen permitteren de wijk nemen naar betere gebieden. De aantallen migranten zijn enorm, maar ze hebben middelen en concurreren met bestaande bewoners. De Chinese groei zet door en ook Rusland floreert. Die nemen ook het voortouw bij de aanpak van de crisis. Europa speelt een perifere rol in deze grote ontwikkelingen. De ellende blijft voorlopig nog ver weg, maar wat zijn de gevolgen voor de ontwikkelingen hier?

5. Technologische innovatie zet zich sterk door. Second life wordt first life. Wie wil nog de natuur in nu we alles via webcams en andere techniek vanuit onze eigen luie stoel kunnen volgen? Wie sport nog nu we via nieuwe medicamenten onszelf gezond kunnen houden. Buitenruimte wordt daardoor steeds meer overbodig voor recreatie, sport en frisse lucht.

Kenmerken van scenario 2: Overijssel in de vaart der volkeren

- Economische groei en voorspoed
- Overijssel gaat op in grotere Randstad agglomeratie: wordt suburb
- Oorspronkelijke eigen sfeer en karakteristiek sneeuwt onder
- Marktwerking domineert, overheid faciliteert
- Hoogopgeleid stelt eisen aan kwaliteit: basis voor service industrie
- Hoogopgeleid partnert bij voorkeur met hoogopgeleid, dreigende tweedeling
- Integrale infrastructuur en netwerken (Openbaar Vervoer onderdeel Randstad metro)

Scenario 3: Eigen kracht; Overijssel, Duitsland

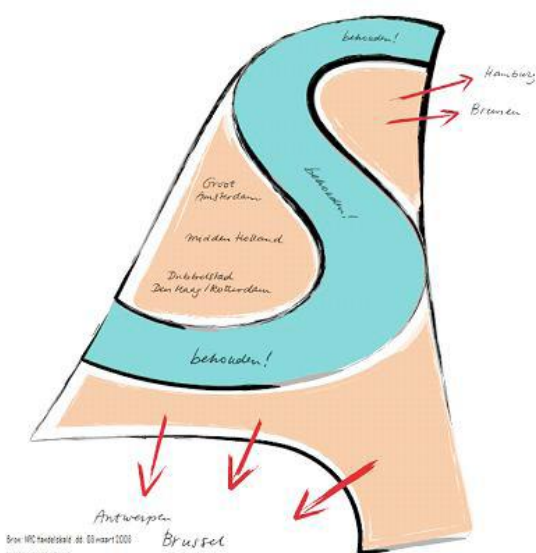
Van Den Haag en de Randstad moet Overijssel het niet hebben. Na enkele jaren van teruggang put de provincie kracht uit het eigen ondernemerschap. Kleine bedrijven, waar vakmanschap en innovatie de drijvende krachten zijn voor een eigen rol van Overijssel op nationale en wereldwijde nichemarkten.

Op de Europese regiobeurs die in 2030 wordt gehouden in Estland, staan vertegenwoordigers uit Overijssel volop in de belangstelling. De provincie Overijssel maakt prominent deel uit van de Saksische Euregio. De naam staat voor een merk dat enerzijds teruggaat op een traditionele culturele rijkdom, en dat aan de andere kant bekend is van tal van

innovaties en technische toepassingen, steunend op een stevige basis van kennis en vakmanschap.

Niet de gehele wereld weet Overijssel zo te vinden. Specialistische bedrijven in Overijssel hebben echter een duidelijke rol op de Europese -en zelfs op de wereldmarkt- in hun eigen niche en zijn daarin zeker gekend. Met een sterk netwerk van internationale connecties en door promotie van innovatief ondernemerschap weet de provincie deze spelers actief te ondersteunen. De provincie maakte hiervoor het subsidiewapen ondergeschikt aan instrumenten als kredietgaranties, en toegang tot venture kapitaal en tot de noodzakelijke kennis en kunde. De provincie Overijssel als onderdeel van de Saksische Euregio is een bekende speler in Brussel. Men is succesvol de noden van de eigen regio onder de aandacht te brengen en oplossingen in het beleid in te brengen.

Voordat Overijssel dit gezicht kon laten zien is de provincie door een dal gegaan. Krimp, leegloop van het platteland en vergrijzing zorgden voor sombere voorspellingen in het begin van deze eeuw. De samenhang in het Nederlandse beleid viel uit elkaar. Dit nadat de Randstad tot de conclusie kwam dat alle energie nodig was om de eigen problemen op te lossen. De andere delen van Nederland moesten maar aansluiting zoeken bij de aangrenzende Europese regio's.

De regio vecht zich terug en gebruikte daarvoor de eigen kracht: de voortrekkers, eigen ondernemers van Overijssel, konden steeds rekenen op de stevige basis van het midden- en kleinbedrijf. Het gaat hier om meer dan 95% van het bedrijfsleven. Daarnaast kende de regio een degelijk netwerk van opleiding en vakmanschap dat de regio altijd al gekend en gekenmerkt had. Veel MKB-bedrijven waren van oudsher in de regio geworteld. Vanuit Overijssel bediende men de markt. Deze kon lokaal zijn, maar voor veel bedrijven was deze juist Europees en zelfs wereldwijd. Overijssel kende reeds langere tijd veel onbekende bedrijven die op hun eigen vakgebied wereldspelers zijn. Het aanwezige vakmanschap in de regio, samen met het middelbaar beroepsonderwijs deels het hoger beroepsonderwijs slaagde erin om de ontwikkelde kennis om te zetten in nieuwe

hoogwaardige producten en productiefaciliteiten. Met deze achtergrond en met innovatieve impulsen uit de voedingsindustrie slaagden de ondernemers erin Overijssel op de kaart te zetten met tal van innovaties. Deze ontwikkeling werd versterkt doordat aan de andere kant van de grens in de Euregio eenzelfde cultuur en ervaring aanwezig was. Het oude Meester-Gezel stelsel werpt nog steeds zijn vruchten af.

Een sociale cohesie, waarin de traditionele noaberschap een grote rol bleef spelen, zorgde er al die jaren voor dat het platteland overeind bleef. Je ziet dit nu nog terug in de wijze waarop zorg en cultuur zijn georganiseerd. Zelfvoorzienend -bijna autarkisch- en lokaal zijn ze sterk geworteld in plaatselijke samenlevingen. De ouderen zijn daarbij de ruggengraat van de provincie; men werkt langer door, leidt de jongeren op en zorgt voor het cement in de samenleving. Jongeren zijn gevoelig voor deze ontwikkeling en nemen deze voorbeeldrol over.

De ontwikkeling zie je ook terug in de steden: de grote industrieterreinen bestaan nog wel, maar vaker nog hebben ze plaats gemaakt voor kleinschalige bedrijvigheid waarin ambachtelijkheid, kennis, innovatie en samenwerking centraal staan. Werk vindt op veel verschillende locaties plaats, zowel vanuit huis als vanuit kleine units. De bedrijven zijn weer meer naar de centra van de steden getrokken, voor zover de productiemethoden en transport dit toelaten. Ook in de steden zijn veel veranderingen te zien. Doordat men meer op elkaar aangewezen was, zijn de wijken zo ingericht dat gemeenschappelijke activiteiten centraal staan. Noaberschap is ook een centrale waarde; vooral ouderen kunnen hierdoor langer zelfstandig blijven wonen en maatschappelijk actief blijven.

De samenstelling van de bevolking is divers. Nadat eerst de omvang van de bevolking terugliep, zien we nu nieuwe aandacht voor Overijssel. Een stroom van migranten uit Europa is op gang gekomen. Daarnaast participeren de ouderen volop in de economie en in de samenleving. De grootste kracht van het arbeidspotentieel zit echter in de eigen opleiding: de bedrijvigheid wordt voortgestuwd door een krachtig en gespecialiseerd aanbod van middelbare beroeps-opleidingen. In deze opleiding staat het nieuwe vakmanschap weer centraal. Dit betekent dat veel wordt samengewerkt met het midden- en kleinbedrijf.

Waar het regionale bestuur eerst toekeek hoe de centrale overheid verstek liet gaan en hoe de ondernemers het initiatief namen, heeft ze nu een rol die past bij het Overijssel van 2030: begeleidend en waar nodig faciliterend of initiërend. De provincie neemt vaak het voortouw om midden- en kleinbedrijven samen te brengen. Bijvoorbeeld door handelsmissies te organiseren naar gebieden binnen en buiten Europa. Ook is een belangrijke rol weggelegd voor de vertegenwoordiging bij EU te Brussel

De onafhankelijke positie van Overijssel is goed zichtbaar in de infrastructuur: Enschede en Hengelo vormen het hart van de spoor- en wegenverbindingen tussen Duitsland en de rest van Overijssel. In alle opzichten zijn Nederland en Den Haag verdwenen naar de achtergrond. Locale investering in infrastructuur is ook volledig gericht op de versterking van de verbindingen met Duitsland. Men praat over de mogelijkheid van tolheffing voor het Randstadverkeer naar Duits model.

Met de ontwikkeling op eigen kracht staat ook de eigenheid van Overijssel overeind. Het behoud van het kenmerkende landschap zorgt ervoor dat de regio aantrekkelijk blijft als vestigingsplaats en als recreatieplaats. Streekproducten en folklore staan weer volop in de belangstelling bij jong en oud. Het verenigingsleven floreert als vanouds.

De UT is nog steeds een goede universiteit, maar heeft geen echt onderscheidende richtingen. Samen met het hoger beroepsonderwijs ondersteunt de UT de vertaling van kennis naar de maak- en service industrie. De lokale midden- en kleinbedrijven zijn de afnemers van deze diensten.

Met de ontwikkeling op eigen kracht staat ook de eigenheid van Overijssel overeind. Het behoud van het kenmerkende landschap zorgt ervoor dat de regio aantrekkelijk blijft als vestigingsplaats en als recreatieplaats. Streekproducten en folklore staan weer volop in de belangstelling bij jong en oud. Het verenigingsleven floreert als vanouds.

De UT is nog steeds een goede universiteit, maar heeft geen echt onderscheidende richtingen. Samen met het hoger beroepsonderwijs ondersteunt de UT de vertaling van kennis naar de maak- en serviceindustrie. De lokale midden- en kleinbedrijven zijn de afnemers van deze diensten.

Ter illustratie

- Het artikel [Nederland is passé](#) uit het NRC Handelsblad van 8 maart 2008
- Het artikel [Twente behoort tot innovatietop](#) uit Trouw van 18 juni 2008
- Het artikel [Saxion Hogescholen begint als eerste hbo met nanotechniek](#) uit de Twentse crt. Tubantia van 28 mei 2008
- Het artikel [Ambitie mag alleen in de Randstad](#) uit Trouw van 24 mei 2008 (*registreren nodig*)
- Het artikel [Geen energie meer in luchthaven](#) uit de Twentse crt. Tubantia van 30 mei 2008
- Het artikel [Nieuwe initiatieven in de Stedendriehoek brengen theorie en praktijk samen](#) uit De Ondernemer van 15 mei 2008
- Het artikel [Ken je die mop al van die planeten](#) uit de Twentse crt. Tubantia van 22 mei 2008
- Het artikel [Leefbaarheid Randstad in 2040 baart burgers zorgen](#) van Blik op Nieuws.nl van 15 februari 2008
- Het artikel [Hoe het oosten China ontdekt](#) uit de Twentse crt. Tubantia van 15 januari 2008
- Het rapport [Naar een toekomst die werkt](#) van de Commissie Arbeidsparticipatie

Verdieping bij scenario 3: Eigen kracht; Overijssel, Duitsland

Voor verdieping van scenario 3 *Overijssel op eigen kracht* kunnen de volgende extreme beelden dienen:

De oude Hanze startte als een verbond van kooplieden en was 200 jaar zeer succesvol zonder veel structuur en hiërarchie. Dat laatste kwam pas onder leiderschap van Lübeck toen de Hanze haar verworven positie moest verdedigen in oorlogen, onder andere met Denemarken. Dit succes van de Noord-Duitse laagvlakte inspireert nu ook. De toenmalige ruil van huiden en hout voor vis en laken wordt nu een uitruil van energie voor technologie. Overijssel ziet kansen en midden- en kleinbedrijf richt zich op de mogelijkheden in Europa en Azië. Het gaat goed in de Hanze; de Hanzesteden herleven gezamenlijk en positioneren zich als nieuwe oude waarde in de wereld.

Sterk leiderschap speelt een rol. Als Den Haag zwalkt tussen populisme enerzijds en sociaal christelijk of socialisme anderzijds zullen vooral migratie en mobiliteit een groot probleem gaan worden. Toenemende tegenstellingen in de maatschappij leiden tot grote druk op de sociale woningbouw in Overijssel - waar het nog een beetje harmonieus is. De overheden in Overijssel besluiten tot een restrictief vestigingsbeleid voor mensen uit west Nederland. Dit leidt tot wachtlijsten. Overijssel wil mogelijkheid voor eigen belastingen en eigen vestigingsbeleid. Daar wordt mede via Europa voor gevochten.

De UT kan toch geen grote rol meer spelen en wordt gemarginaliseerd. De Universiteit Twente leeft voort in het TU museum. Het wordt in stand gehouden door kapitaalachtige ambachten, als trots symbool van culturele interesse en van de ambachtelijk- industriële achtergrond van Twente.

In het verlengde daarvan wordt het verschil tussen de kenniswerkers en de vakmensen in Overijssel vergroot. De vakbond van ZZP'ers zet zich in voor een minimum loon voor kenniswerkers, terwijl in de bouw, de landbouw en de maakindustrie goed geld wordt verdiend. Deze scheve verhouding maakt het moeilijk voor Overijssel goede kenniswerkers aan te trekken.

Karakteristieken van scenario 3 *Overijssel op eigen kracht*:

- Den Haag en Randstad op afstand.
- Moeilijke tijd achter de rug, met eerst economisch neergang en vertrek grote spelers.
- Moeilijkheden overwonnen door terug te vallen op eigen kracht: noaberschap en vakmanschap.
- Kleinschaligheid speelt de boventoon: zowel in bedrijfsleven als in sociaallevens.
- Platteland wordt zelfvoorzienend; veel innovaties in de landbouw.
- Verenigingsleven floreert.
- Overheid faciliteert en orkestreert: legt verbindingen tussen lokale spelers en zorgt voor vertegenwoordiging internationaal.
- Blik gericht op andere kant van de grens: veel nieuwe samenwerkingsverbanden.
- Middelbare beroepsopleidingen en bedrijfsleven zorgen gezamenlijk voor goede opleidingen en versteviging vakmanschap.

Scenario 4: Sociale cohesie verdwijnt, toplaag kiest eigen koers

De rijkere bovenlaag eist kwaliteit en maatwerk. De overheid is niet in staat die te leveren. De bovenlaag stapt daarom massaal uit het sociale systeem. De overheid die alleen het absolute minimum nog een vangnet biedt. Klappen vallen vooral in de middeninkomens: genoeg om van in leven te blijven, te weinig om echt mee te doen in de rat race van onderwijs en carrière. Wat rest is een verweesde samenleving.

“Ik kom er natuurlijk voor mijn werk, maar je moet er niet aan denken dat ik er zou wonen.”

“Met onze beide inkomens redden we het gewoon niet.

Gelukkig hebben we nog een redelijke openbare school voor onze kinderen in de buurt...”

“Overheid? Wat overheid? Die levert toch geen kwaliteit, maar alleen middelmaat. Ik zorg voor mezelf. Als ik mijn zaakjes niet zelf regel, gebeurt helemaal niets ...”

In het Overijssel van 2030 staan de publieksvoorzieningen als zorg, scholing, openbaar vervoer en het beheer van de openbare ruimte sterk onder druk. Het gevolg is dat voor de gewone burger gezondheidszorg, onderwijs, cultureel en maatschappelijk werk niet of nauwelijks meer gegarandeerd zijn op het minimaal noodzakelijke niveau. Oorzaak: een overheid die te lang heeft vastgehouden aan de eis dat alle voorzieningen voor alle burgers gelijk zijn. Iedereen dezelfde behandeling. Dit is bijvoorbeeld goed te zien in de ouderenzorg. Iedere oudere krijgt hier exact evenveel bezigheidstherapie. Het beschikbare budget domineert het aanbod van de zorg. Zelfs als mensen uit eigen middelen willen bijbetalen wordt dit niet toegestaan. Hetzelfde geldt voor de scholen. Kinderen zitten in te grote klassen. Alleen de kinderen die slecht meekunnen krijgen extra aandacht. Voor de bovenkant is geen tijd. Dat terwijl we toch juist ook de goed lerende kinderen moeten stimuleren om te kunnen overleven in een kenniseconomie. Om over sport en cultuur maar helemaal te zwijgen, dit zijn echt sluitposten geworden.

De relatiepatronen zijn inmiddels sterk veranderd ten opzichte van het begin van deze eeuw. De voortgaande feminisering van de maatschappij leidt er toe dat er meer hoog opgeleide vrouwen dan mannen zijn. Kenmerkend is dat de hoogopgeleide vrouwen juist de voorkeur geven aan een hoogopgeleide man als partner. Er ontstaat zelfs een tekort aan hoogopgeleide mannen in de provincie. Het gevolg is een bovenlaag waar beide partners een hoog inkomen verdienen. Zij beschikken over de middelen en de assertiviteit om hoge eisen te stellen aan kwaliteit voor voorzieningen. Men neemt geen genoegen meer met middelmaat. Een tweedeling in de maatschappij dreigt. Wie niet kan betalen voor kwaliteit en maatwerk is aangewezen op de standaard van de overheid. Werken in de regio is nog goed te doen, maar de hoger opgeleide heeft enige tijd geleden al zijn spullen gepakt en is elders gaan wonen. Op zoek naar kwalitatief goede voorzieningen, ruime keuze en maatwerkoplossingen. Kwaliteit eist men vooral voor de ontwikkeling van de kinderen op het gebied van scholing, sport, cultuur en zorg. Maar ook voor de opvang en verzorging van de ouders. Waar het gaat om optimale kansen voor de eigen kinderen heeft deze groep het vertrouwen verloren in een overheid die alleen algemene oplossingen toelaat. Dus strijkt deze grote groep kapitaalkrachtigen neer aan de andere kant van de grens, waar je zelf moet weten hoe je je geld uitgeeft in plaats van dat de overheid dit voor je doet. Daarmee onttrekken de hogere klassen kapitaal aan de samenleving: ze besteden het elders. De vitaliteit is verdwenen uit de economie.

We zien aan de andere kant van de grens de privéscholen ontstaan met de beste leerkrachten. De klassen zijn klein en de uitdagingen en faciliteiten voor de beter lerende kinderen enorm. De bevoorrechten zijn daarnaast lid van op Amerikaanse leest geschoeide Country Clubs waar alle sportfaciliteiten op uitstekend niveau aanwezig zijn. Met uitstekende trainers. Tussen de clubs is er een grote competitie. Deze mensen wonen in gesloten wijken waar niet iedereen wordt toegelaten. Men selecteert op het niveau en vermogen van de nieuwe bewoners. De dienstverleners, waar veel gebruik van wordt gemaakt, wonen elders.

De wereld is hard, kennis, opleiding en sport zijn de belangrijkste mogelijkheden voor ontwikkeling. Iedereen

streeft naar toegang tot de beste faciliteiten.

De middenklasse is de dupe. Ook met meerdere inkomens en meerdere banen per persoon is het niet meer vanzelfsprekend een goede scholing voor de kinderen te krijgen, of een goede basiszorgverzekering. En voor deze klasse is het altijd weer spannend of extra's kunnen worden betaald, zoals sportclubs of culturele voorzieningen. Men is aangewezen op het standaardaanbod van de overheid. Als men geluk heeft zijn de voorzieningen op een redelijk niveau, maar anders ontbreken de alternatieven...

Wie hier voor een dubbeltje is geboren, wordt niet zomaar een kwartje: de leefomstandigheden zijn beperkt, zo is het nauwelijks mogelijk goede voorlichting te krijgen over gezond leven, toegang te vinden tot goede voeding, en kwalitatief onderwijs is onbereikbaar. De have not kan alleen bij uitzondering doordringen tot de bovenlaag. Sport of zeer uitzonderlijke schoolprestaties -die dan wel herkend moeten worden- zijn de enige uitweg naar een ander leven.

Bij dit alles gaat het nog goed in het bedrijfsleven, waar investering in innovatie leidt tot bloei in een beperkte bovenlaag. Overijssel fungeert vooral als schakel in de infrastructuur. De economische verbindingen met de andere regio's zijn op niveau. Echter, de economische leiders en de toplaag van bedrijven en kennisinstellingen wonen elders.

De ondergang van een sociale samenhang brengt populistische partijen aan de macht, die wel met gemak het vuurtje van onbehagen opstoken, maar die geen echte antwoorden hebben op de sociale en economische uitdagingen.

Het gevolg is zichtbaar in de steden en op het platteland van Overijssel. Verkrotting en verwaarlozing bepalen het beeld. De publieke ruimte wordt verwaarloosd. Armoede en kansloosheid zorgen ervoor dat hele wijken worden uitgeroepen tot no go area. Handhaving of een andere vorm van centraal gezag zijn afwezig. De overheid is er als handhaver van de openbare orde. Daarnaast is de overheid de belangrijkste instantie voor de algemene voorzieningen. Door het vertrek van de hoogopgeleide bovenlaag worden de middelen waarover de overheid kan beschikken echter steeds minder. Dit geldt zeker ook voor de lokale en provinciale overheden in Overijssel. Hier moeten steeds meer keuzes worden gemaakt om binnen het budget te blijven. Het gevolg is dat de voorzieningen steeds verder onder druk komen te staan. Een moreel appèl op de bovenlaag om ook verantwoordelijkheid te nemen voor de maatschappij is reeds lang geleden verloren gegaan. De bovenlaag kiest een eigen route en laat zich weinig gelegen liggen aan de rest.

Ter illustratie:

- Het artikel [Middenklasse eist maatwerk](#) uit het Financieel Dagblad van 22 maart 2008
- Lees het artikel [Gemeenten bezorgd over mogelijke halvering ISV na 2009](#) van Kei-Centrum (4 april 2008)
- Het artikel [Minder ruimte voor natuur](#) uit de Twentse crt. Tubantia van 19 mei 2008
- Het artikel [Zwolle serveert de bezorgde burger af](#) uit de Twentse crt. Tubantia van 24 mei 2008
- Het artikel [Onderkant van arbeidsmarkt zit vooral in regio's langs de grens](#) uit Trouw van 31 mei 2008
- Het artikel [Lekker doorrommelen](#) uit De Volkskrant van 28 juni 2008 (registreren)
- Het artikel [Ganzedijk blijft voorlopig op de kaart](#) uit het NRC Handelsblad van 5 maart 2008

Verdieping bij scenario 4: Sociale cohesie verdwijnt, toplaag kiest eigen koers

Meer extreme beelden ter verrijking van scenario 4, *Sociale cohesie verdwijnt*:

Het trotste Airbus was enkele jaren geleden aan de top van zijn kunnen. Na een technische fout in de bedrading blijkt een rijke toekomst ineens in een faillissement uit te kunnen lopen. Airbus komt ineens terecht in de lange rij van wereldleidende organisaties die nu totaal verdwenen zijn. AT&T, overgenomen door haar eigen dochters, P&O lines nu onderdeel van Maersk, British steel en wat verder terug de VOC. Groot gegroeid, maar uiteindelijk niet geslaagd als overlever.

Karakteristieken van scenario 4, *Sociale cohesie verdwijnt*

- Overijssel in sociaal verval
- Grauwe middelmaat in faciliteiten overheerst
- Veel pendel van welgestelden van buiten de provincie naar de werkplek
- Hulpeloosheid en uitzichtloosheid in middenklassen. Men werkt hard, zorgt goed voor de kinderen, maar heeft weinig mogelijkheden om ze iets te bieden
- Overheid is niet instaat het tij te keren en staat machteloos; dit ondanks
- populistische retoriek
- Onverschilligheid dreigt